

## HIGH/SCOPE OKULÖNCESİ EĞİTİM PROGRAMININ DAYANDIĞI TEMELLER VE PROGRAMIN UYGULANMASI

Yrd.Doç.Dr. Ali İhsan TURCAN\*

Sara Türkistanlı KEFİ\*\*

Okulöncesi dönemin insan yaşamında çok önemli yıllar olduğu tartışmasız bir gerçektir. Bu dönem, yalnızca çocuğun biyolojik gereksinimlerinin karşılandığı bir dönem değildir. Gelişmiş ülkelerde okulöncesi yıllar zorunlu eğitime dahil edildiği halde, ülkemizde bu kurumlar, sadece annesi çalışan çocuklara götürülen bir bakım hizmeti gibi algılanmaktadır.

Okulöncesi yılların sağlıklı bir eğitim sürecinden geçmesi gerektiği ve bu eğitimi alan çocukların almayanlara göre sonraki eğitim kademelerinde daha başarılı oldukları, araştırma sonuçları ile desteklenmektedir.

Çağdaş anlamda bir okulöncesi eğitim kurumunda uygulanan eğitim programının bu dönem çocuklarının gelişim özelliklerine uygun programlar olması gerekmektedir. Ülkemizde ise hala, geleneksel okulöncesi eğitim programı uygulanmakta ve istenilen verim alınamamaktadır.

Nitelikli hazırlanan ve öğretici yaşantılarla dolu bir okulöncesi eğitim programının çocukların bedensel, zihinsel, duygusal, sosyal ve dil gelişimlerine daha olumlu katkı sağladığı da yapılan araştırmalarla doğrulanmıştır.

---

\* Selçuk Üniversitesi Mesleki Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

\*\* Foça Belediyesi Çocuk Evi Müdürü

Bu makalede, A.B.D. de ve dünyada yapılan bir çok araştırma ile nitelikli bir okulöncesi eğitim programı olduğu belirtilen High/Scope programı tanıtılacaktır.

High/Scope programı, resmi ve özel, tam ve yarım gün anaokullarında, kreşlerde, günlük bakım merkezlerinde, evde gündüz bakım programlarında ve özel gereksinimi olan çocukların eğitiminde kullanılır. Başlangıçta, düşük gelirliler ve sıradan çocuklar için tasarlanmasına karşın High/ Scope şu an her statüdeki çocuklara ulaşmış ve hem kentteki hem de kırsal kesimdeki çocuklar üzerinde dünyanın pek çok çağdaş eğitim sisteminde ve özellikle ABD'de başarı ile uygulanmaktadır (High/Scope,E.R.F.1988,s.3). Programın okulöncesi program olarak oluşmasına karşın daha sonra ilkökul (ilk üç sınıf) içinde devam ettirilmiştir. (Yılmaz, 1995,s.27). High/ Scope programı yaklaşımı, diğer programlardan farklı olan materyal gerektirmez.

Sınıf düzeni diğer anaokullarından pek farklı değildir. Programın farklı yönü, bilişsel gelişim teorisini çıkış noktası alması, problem çözme ve etkin öğrenmenin öğretmen tarafından desteklenmesidir.

High/Scope programı; etkin öğrenme, müzik eğitimi, dilin rolü, çocuğun kendini tanımasının değerlendirilmesi,grup eğitimi, farklı yaş ortamları, yetişkin çocuk ilişkisi, problem çözme, çocukların gözlem formları sonuçları, özel gün ve kutlamaları, sınıf etkinlikleri, veli okul ilişkisi, bireysel eğitim, yetişkin programları, takım çalışması, ailelere çocuk bakımı sağlayanların eğitimi gibi kısımlardan oluşur (High/Scope,E.R.F. 1994,s.2).

Weikart (1991,s.67)'a göre High/Scope programının temel amaçları;

1. Çocuklara, kendi zaman ve enerjilerini gerektiği gibi kullanarak, neyi,nasıl yapacaklarına ilişkin tercihler yapma ve kararlar almada yeteneklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak,
2. Çocuklara, kendi seçtikleri amaçları ve görevleri özgün bir biçimde ve sorumluluk alarak, öz disiplin ve yeteneklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak,
3. Çocuklara, başka çocuklar ve yetişkinlerle grup planlaması yaparak, ortak çaba göstermeleri ve paylaşma becerilerini geliştirmeleri

in yardımcı olmak, 4. Çocuklara, nesnelere ilgili bilgiler edinmelerini ve sanatsal yeteneklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak,

5. Çocuklara, düşüncelerini ve duygularını dile getirmeleri, başkalarına iletebilmeleri için deneyimlerini yüksek sesle anlatmalarını ve çizgiyle ifade etmelerindeki yeteneklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak,

6. Çocuklara, başkalarının sözle ve yazıyla ifade ettiklerini, oyun ve çizgiler yoluyla anlatma yeteneklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak,

7. Çocukların mantık yürütme yeteneklerini değişik durumlara uygulayarak geliştirmeleri için yardımcı olmak,

8. Çocukların yaratıcı, girişken, sorgulayıcı bilgiye ve başkalarının görüşlerin açık olma özelliklerini geliştirmeleri için yardımcı olmak"tır.

### **HIGH/SCOPE PROGRAMININ DAYANDIĞI TEMELLER**

High/Scope programı, "çocuklar en etkili şekilde kendi oluşturdukları faaliyetleri yürütürken öğrenirler" prensibine dayanır. Program bu doğrultuda "etkin öğrenmeyi" temel alır (Weikart, 1991,s.63).

Programda öğretmenler, çocukların zihinsel olarak dünyayı nasıl yapılandırdıklarını ve bu zihinsel yapıların çocuğun gelişim süreci içinde nasıl değiştiğini anlamaya çalışırlar. Her çocukla kendi akıl yürütme sınırları içinde çalışırlar. Öğretmenler, çocukların düşünce ve eylemlerini yönetip denetlemek yerine bu düşünce ve eylemleri temel alırlar. Öğrenme, çocukların kendi tasarladıkları faaliyetler ve projelerle yoğun olarak ilgilendikleri zaman gerçekleştiğinden, öğretmen, çocukların çalışmalarını kendilerinin seçmelerini, ve düzenlemelerini sağlamaktır. High/Scope programında çocuklar, günlük yaşamlarında ne yapmak istediklerine karar verme fırsatına sahip olmalıdırlar. Öğretmen her çocuğun bir plan oluşturmasına, bu planı üstesinden gelebileceği parçalara ayırmasına, aşamalandırmasına ve gerekli malzemeleri saptamasına yardımcı olmalıdır. Okulöncesi yaşlarda çocuk, plan yapmaya belirli bir faaliyete ilgi duymakla başlar. Öğretmen bu etkinlikleri desteklemelidir. Çocuğun günlük planı, öğretim için bir başlangıç noktası oluşturmalıdır. Plan, sorgulamak, öğrenmek ve sorunları tanımlamak için bir sıçrama tahtasıdır. Öğretmen, her çocuğun yapmakta olduğu şeyle ilgili olarak düşünmesine, gözlem yapmasına, ilişkileri fark etmesine ve

sorunları tanımlayıp çözmesine yardımcı olur. Bazı temel deneyimler, çocuğun erken zihinsel gelişimi için zorunludur, öğretmen bu temel deneyimlerin rehberliğinde, bilinçli ve sistematik olarak öngörme, tanımlama, açıklama, değiştirme, varsayım yapma ve alternatif aramalarına yardım eder. Öğretmenin görevi çocukların, çalışmalarında bu süreçlerden yararlanmalarına yardımcı olmaktır (Weikart,1991,ss.63-64). High/Scope programının bu özellikleri ile programın dayandığı temelleri yedi başlıkta toplayabiliriz;(Hohman ve Weikart, 1995,s.6).

**1- ETKİN ÖĞRENME;** Piaget'e göre, geleneksel eğitim ve eğitimcilerin görevleri, çocukların zihinsel yapılarına uygun değildir, çocuğu sınırlandırıcıdır. Öğretmen etkin, çocuk edilgendir. Öğretmen bir merkezde hazırlanan programdakileri çocuklara aktarmaya çalışmaktadır. Oysa, Piaget'e göre eğitimin görevi, bireyin sosyal çevresine uyumunu sağlamaktır. Bu görevi yerine getirmesi için eğitim, çocuğun kalıtımla getirdiklerini, bilişsel gelişimine uygun etkinliklerle desteklemelidir. Okul, çocuğa dışarıdan baskı yapmak yerine, çocuğun kendi çabasını kendisinin yönlendirmesine izin vermelidir (Senemoğlu, 1997, s.58). Etkin bir okul ancak, öğrencilerin başkaları tarafından hazırlanan bilgiyi kabul etmek yerine kendi akıllarını kullanarak özgün çalışmalar yapmalarını sağlayabilirlerse çocuk üzerinde etkili olur. Etkin öğrenmede çocuklar, konuları fikirlerinden öğrenip, kendi sembollerini yaratıp, dinleme, araştırma, hissetme ve uygulama yoluyla hareket ederler (Hohman, Weikart, 1995,s.16). Etkin öğrenme, yaparak-yaşayarak öğrenmedir. Etkin öğrenme çocukların seyredip dinlemekle yetinmeyip, bağımsız olarak hareket etmesi ve araştırması ile, yani bu sürece etkin olarak katılımı ile gerçekleşir. Etkin öğrenme yaratıcılığı da içerir. Çocuk bizim gerçekler dediğimiz şeyleri yaparak, deneyerek öğrenir. Kafasında bunlarla ilgili bir teori kurar, dener ve zamanla bu teoriyi doğru gerçeklerle aynı hale getirir (Weikart, 1991,s.70).

Etkin öğrenme,erken çocukluk döneminde, çocuklarda belirlemekte olan beceri ve yeteneklerini sonuna kadar kullanmaları için olanak sağlayan bir yaklaşımdır. Ayrıca öğretmenler etkin öğrenme sürecindeyken çocukları daha iyi tanırlar, aksi durumda, öğretmenin denetiminde yürütülen faaliyetlerde yetişkinler yalnızca çocukların talimatları ne kadar iyi izleyebildikleri hakkında fikir edinir (Weikart, 1991, s.71).Etkin öğrenme, öğrenenin, kendi dünyası ile kişisel iletişim kurması, gerçek nesnelere ilgili dolaylı deneyim edinme ve mantıklı

düşünceyi deneyimlerinde uygulama olanağı sağlar. High/Scope programında öğretmenlerin görevi etkin öğrenmeyi gerçekleştirecek bir ortam sağlamak ve çocuklara eylemleri hakkında düşünmeleri için yardımcı olmaktır.

**2- HIGH/SCOPE PROGRAMINDA ÖĞRENME ÇEVRESİNİN DÜZENLENMESİ;** High/ Scope programında çocuklara çeşitli eğitim ortamlarının yaratıldığı, açık havada öğrenme, sanat, okuma ve kültürel aktivitelerin bulunduğu sınıf ortamı düzenlenir (Brickman, 1996.s.2). High/Scope sınıfının düzenlenmesi çocukların tercihlerini belirleyip ona göre davranabileceği uyarıcı ama düzenli bir çevrede daha iyi öğrendikleri inancını yansıtır. Sınıf çok iyi tanımlanmış çalışma köşelerine bölünmüştür. Köşelerde çocukların yararlanabileceği bir çok malzeme vardır ve bu malzemeler belirli bir düzen içerisinde köşelere yerleştirilmiştir. Öğrenme çevresinin düzeni çocukların yaptığı hemen hemen her şeyi etkiler. Bu düzen çocukların seçimlerini, planlarını, malzemeleri kullanmaları ve başkalarıyla olan ilişkilerini etkiler. High/Scope programında aktif öğrenme için sınıfın donanımı ve köşelerin düzenlenmesi çocukların en fazla yararlanabilecekleri şekilde düzenlenir (Hohman ve Weikart, 1995, s.III).

### **3- HIGH/SCOPE PROGRAMINDA GÜNLÜK PROGRAM;**

Bu programda günlük planı oluştururken, programın tutarlı olmasına, günlük programdaki değişiklikler konusunda çocukların önceden uyarılmasına, her gün "plan-çalışma-hatırlama" çevrimine gereken zamanın ayrılmasına, programda yetişkinlerin girişimi ile başlamış faaliyetlerle, çocukların girişimi ile başlamış faaliyetler arasında uyumlu bir denge olmasına dikkat edilmelidir.

High/Scope programında günlük düzenin temel parçaları; planlama, çalışma, toplanma, hatırlama zamanları, büyük grup zamanı, küçük grup zamanı ve açık hava zamanıdır (Weikart, 1991, s.86). Bu programda, çocuklar aktif çalışanlar olarak kendi düşünce ve görüşlerini mantıksal olarak ve kendi kelimeleriyle ortaya koyarlar (Hohman ve Weikart, 1995, s.16). High/Scope programında günlük planın uygulanışında çocuklar, o gün yapmak istedikleri faaliyetler ile ilgili seçim yapar ve karar verirler. Planlanmış zaman çocuğa kendi düşüncelerini yetişkinlere ifade etme şansını sağlar ve çocuğun kendi kararlarını verebilen bireyler olarak büyümesine yardımcı olur. Öğretmen, çocuk planını uygulamadan önce onunla plan hakkında

konusur. Planlama zamanı hem öğretmene, hem de öğrenciye yarar sağlar. Çocuk etkinlikleri, yetişkin ise çocuğa planın verimli olması için önermede bulunma, planı anlama, çocuğun gelişim düzeyini ve nerede yardıma ihtiyacı olduğunu görür. Öğretmen çocuğun yapmak istediklerini söylemesini ve göstermesini teşvik ederek çocuğun bu işi kafasında daha iyi canlandırmasını sağlamaya çalışır. Yetişkin seçenekleri empoze etmektense, onların seçenekleri görmelerini sağlamaya çalışır. Öğretmen, her çocuğa ayrı ayrı " bu gün ne yapmak istiyorsun" diye sorarak çocuğun planını açıklamasını ister. Öğretmen açık uçlu sorularla devam ederek çocuğun planını geliştirmesine yardımcı olur. Planlama sırasında çocuğa sorulacak soru çocuğu sınırlamamalı ve pek çok değişik cevabı olmalıdır. Planlama yaklaşık 10-15 dakika sürer (Yılmaz, 1995, s.50). Her gün planlama yapmanın çocuğa bir çok yararının olmasının yanında "planlı çalışma" alışkanlığının kazandırılması bakımından da çocuklar için çok önemlidir.

#### 4- HIGH/SCOPE PROGRAMINDA TEMEL DENEYİMLER;

High/Scope programında temel deneyimlerin kazandırılması önemlidir. Öğretmen çocuğa okulöncesi yaşama ilişkin bazı deneyimler kazandırmalıdır ki, çocuk daha hızlı öğrenme kapasitesine sahip olsun (Hohman ve Weikart, 1995, s.151).

High/Scope temel deneyimleri yetişkinlerin sınıf programını yürütmelelerine rehberlik eden yararlı bir çerçevedir. Temel deneyimlerin amacı, çocuğun gelişimini desteklemek ve öğretmenlere temel bilişsel gelişim basamaklarını aktivitelerinde uygulayacaklarını göstermektir. Temel deneyimler öğretmenlere çocukların gelişimlerine uygun öğrenme olanakları sağlayarak onların seçtikleri faaliyetleri, standart ders verme yöntemlerine ve faaliyet programlarına bağımlı kalmaktan kurtulur. Öğretmenler çocukların kendi başlattıkları aktivitelerde uğraştığı zamanlarda, çalışma zamanlarında günlük gereksinimlerini karşıladıkları yemek, temizlik, uykuya hazırlık zamanlarındaki işlediği temel deneyimleri akılda tutmalıdır (Banet, 1991,ss.104-112).

High/Scope "etkin öğrenme ortamında" çocukların öğrenmesi şu şekilde gerçekleşir; çocukların kişisel ilgilerine göre hedeflerini kendileri seçtiklerinde en iyi öğrenme olduğuna inanıldığı için High/Scope etkin öğrenme ortamında gün boyu yapacakları faaliyetleri, materyalleri, fiziksel aktivitelerin seçimi için cesaretlendirilirler. Çünkü çocuklar en etkili şekilde kendi seçtikleri faaliyetleri yürütürken öğrenirler. Böyle bir

ortamda planlama ve seçme özgürlüğü olan çocuklar, soru sorma ve cevaplama, problem çözme becerileri kazanır. Bu basit çevre içinde çocuklar doğal olarak "anahtar deneyimlerle" etkin öğrenmeye teşvik edilerek önemli beceriler ve yetenekler kazanırlar (Brickman, 1996, s.3). Temel deneyimler çocukların yaptıklarıdır. Temel deneyimler etkin işlemlerden oluşan bir listedir. Bunlar aynı zamanda ayırma, eşleme, rol yapma, hayal etme, şekilleri tanıyıp hayal ve tarif etme, planlama ve planlanana uygulama gibi çocukların doğal olarak ilgilendikleri süreçlerdir. Temel deneyimlerle ilgilenmek çocuğun gelişmesi için gereklidir. Bunlar çocukların belirlemekte olan yeteneklerini genişleten ve güçlendiren süreçlerdir.

**5- ÖĞRETMEN-ÇOCUK ETKİLEŞİMİ;** etkin öğrenme, çocuk-yetişkin iletişimine bağlıdır. Yetişkinler çocuklarıyla oynarken ve konuşurken okulöncesi high/scope programını destekleyici çaba gösterirler ki, bu küçük öğrenciler için önemli psikolojik bir hava sağlar. Yetişkinler bütün gün okulöncesi çocukların düşüncelerini anlamaya çalışarak olumlu etkileşim stratejileri uygularlar. Çocukların güçlüklerini paylaşarak kontrol ederler. Bir çocuk bireysel ilgileri hakkında konuşurken öğretmen onu dikkatle dinler ve konu ile ilgili yorum ve gözlem yapar. Bu etkileşim şekli çocuklara düşünce ve duygularını özgürce ve açıkça ifade etme olanağı sağlar. Yetişkinler sınıflarda her gün meydana gelen olayları çözmeye etkili olduğu sanılan "övmeye, ceza ve ödüllendirme" yerine güven ve cesaret verme sistemlerini uygularlar (Hohman ve Weikart, 1995, s.23). Çocuğun kendi dünyasını anlaması için katılımcı gözlemci yetişkinler tarafından eğitilmeleri, sosyal yapılanma içerisinde çocuğun daha rahat algılanmalarını sağlar.

High/Scope programında öğretmen gelişmenin destekleyicisidir. Başlıca amacı çocuk açısından etkin öğrenmeyi geliştirmektir. Bu programın uygulandığı sınıflarda öğretmenin yeri çocuğun gözünde "onun arkadaşı" konumunda olmasıdır. Öğretmen çocuğu desteklerken ve planını geliştirmesi için ona yardım ederken, öğretmenin soracağı soruların niteliği çok önemlidir. Renk, sayı, genişlik vb. soruları azımlıkta olmalıdır. Onun yerine "nasıl yaptın", "bana gösterir misin", "arkadaşıma yardım eder misin" gibi sorular kullanılmalıdır. Bu tür sorular, çocuğu dilini özgürce kullanmaya teşvik eder. Öğrenme kontroller üzerinde değil, çocuğun düşünce ve hareketlerine göre düzenlenmelidir. Öğretmen öğrenmeyi en yüksek seviyeye getirecek fırsatlar yaratmalıdır. Çocuklar

için açık ve destekleyici çevre yaratmak, yaşlıları ve yetişkinlerle, çeşitli materyallerle ilişkisini sağlamak, programın öğrenme stratejisidir (Yılmaz, 1995,s.61).

**6- HIGH/SCOPE PROGRAMINDA AİLENİN ROLÜ;** bu programda, çocukların gelişimlerini etkileyeceği kabul edilen en önemli faktörlerden biri de "aileler" dir. Aile ile iyi ilişkiler kurmak, onları çocukların gösterdikleri gelişimlerinden düzenli olarak haberdar etmek, program ve yapılan etkinlikler hakkında velilere bilgiler sunmak, onların katılımını sağlamak çok önemlidir (Fetih,1992,s.164). Çocuk anekdot formu ışığında doldurulan çocuk gözlem formu belirli aralıklarla rapor haline getirilerek ailelere gönderilir. Bu raporda, "dil ve kullanımı, matematik ve fen, yaratıcılık, başkalarıyla ilişki kurma, sosyal ilişkiler, hareket ve diğer becerilerin gelişimi hakkında aileye bilgiler verilir (Maehr,1991,s.232). Programda "aile bağları, veli-çocuk ilişkileri, ev ziyaretleri; rol modelleri, oyun ve öğrenme için velilerle konuşma önemli bir yer tutar (Brickman, 1996,s.3).

**7- HIGH/SCOPE PROGRAMINDA DEĞERLENDİRME VE TAKIM ÇALIŞMASI;** bu programın değerlendirme sisteminin esası olan Çocuk Değerlendirme Formu öğretmenlerin her çocuk için yaptığı gözlemlerin sistemleştirilmesinde yardımcı olan bir formdur. High/scope Çocuk Gözlem Formu, çocuk gelişimine uygun bir araçtır. Bu form eğitilmiş öğretmenlerin ve gözlemcilerin, çocuk performansını programın uygulaması sırasında, sistematik olarak gözlemlemesine dayanır. Çocukların her günkü performansları tüm eğitim dönemi içinde anahtar deneyimlerin temel kategorilerine göre düzenlenmiş çocuk anekdot formuna kaydedilen bilgiler dikkate alınarak doldurulur. Doldurulan bu formlar ışığında aileye çocuğun gelişim seyri hakkında sürekli bilgi verilir.

Sonuç olarak, insan yaşamında ilk altı yılın çocukların gelişimindeki önemi düşünülecek olursa, high/scope okulöncesi program modelinin çocuğa sağlayacağı yararlar şöyle sıralanabilir; high/scope modelinde yetişkin çocukları arkadaş olarak görür. Burada yetişkin ile çocuk eşit konumdadır. Ayrıca çocuklara yetişkin etkin öğrenme olanakları sağlamaya çalışmakta ve onları zorlamak yerine gelişimlerine saygı göstermekte ve desteklemektedir. Bütün bunlar çocukların kendilerine olan saygılarını ve başkalarını saymayı öğrenmelerini olumlu etkiler. Bu programda çocukların güçlü yanları sürekli vurgulanmaktadır.



Böylelikle çocuklarda yaratıcılık, girişimcilik, görüşlerini rahatlıkla ileri sürebilme yetenekleri geliştirilmeye çalışılır. Yetişkin desteği sayesinde çocukların kendilerine güvenleri ve yeni şeyleri denemek için arzu ve istekleri artacaktır. Programda sınıf düzeni ve günlük plan sayesinde çocuklarda sorumluluk duygusu ve kontrol duygusu geliştirilecektir.

#### KAYNAKÇA

BANET, Bernard "Gelişim Açısından Sağlam Bir Okulöncesi Programına

Doğru" **Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller Semineri** Ed. Sevda BEKMAN, İSTANBUL, 1991.

BRICKMAN, Nancy-Altman. **Supporting Young Learners 2: Ideasfor Child Care Providers and Teachers**, High/Scope Educational Research Foundation, Yipsilanti, Michigan, U.S.A., 1996.

FETİHİ, Leyla. "High/Scope Okulöncesi Eğitim Programı ve Uygulaması", Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırılması Semineri, BURSA,1992.

HIGH/SCOPE. **Educational Research Founddation**, Yipsilanti, Michigan U.S.A.,1994.

HIGH/SCOPE. **Education Research Founddation**, Yipsilanti, Michigan. U.S.A., 1998

HOHMAN, Mary, WEIKART, David, P., **Active Learning Practices For Preschool and Child Care Program Education Young Children**, High/Scope Press, Yipsilanti, Michigan. U.S.A.,1995.

SENEMOĞLU, Nuray. **Gelişim Öğrenme ve Öğretim,Kurmadan Uygulamaya**, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Bölümü, ANKARA, 1997.

MAEHR, Jane, M., **Language Literacy, High/Scope K-3 Curriculum Series**, The High/scope Press Yipsilanti, Michigan, U.S.A.,1991.

WEIKART, David,P., "A Respective İn High/Scope's Early Education Research" **Early Child Development And Care**, Vol.,99,34-36,1988.

WEIKART, David, P., "Okulöncesi Çocuklar İçin Temeller High/Scope Yaklaşımı" **Erken Çocukluk Eğitiminde Farklı Modeller Semineri**, İSTANBUL, 1991.

YILMAZER, Esra. **Okulöncesi Dönemde High/Scope Eğitimi Alan Çocukların, İlkokul 1.Sınıftaki Okul Durumlarının İlkokul Program Amaçları ve Sınıf Öğretmeninin Görüşleri Işığında Araştırılması**. Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Marmara Üniversitesi, İSTANBUL,1995.